

Judæis etiam consequenter dicit, « Prius autem quam » veniret fides, sub Lege custodiebamur, conclusi in eam » fidem, quæ postea revelata est¹. » Ut enim tam prope invenirentur, et tam de proximo ad Deum venditis suis rebus accederent, quod Dominus eis præcepit qui vellent esse perfecti². Lege ipsa factum est, sub qua custodiebantur, « conclusi in eam fidem, » id est in adventum ejus fidei, « quæ postea revelata est : « conclusio enim eorum erat tum timor unius Dei. Et quod prævaricatores ipsius Legis inventi sunt, non ad perniciem, sed ad utilitatem valuit eis qui crediderunt : cognitio enim majoris ægritudinis, et desiderari medicum vehementius fecit, et diligi ardentius. Cui enim plurimum dimittitur, plurimum diligit³.

XXVII. « Itaque Lex, inquit, pædagogus noster fuit » in Christo⁴ : » hoc est, quod ait : « Sub Lege custodiebamur conclusi in ea. Postea quam venit fides, jam » non sumus sub pædagogo⁵. » Eos ergo nunc reprehendit, qui faciunt irritam gratiam Christi : quasi enim nondum venerit, qui vocaret in libertatem, sic adhuc volunt esse sub pædagogo. Quod autem filios Dei dicit esse omnes per fidem, quia induerunt Christum, quicumque in Christo baptizati sunt⁶ : ad hoc valet, ne Gentes de se desperarent, quia non custodiebantur sub pædagogo, et ideo se filios non putarent : sed per fidem intuendo Christum, omnes fiunt, filii, non natura, sicut unicus Filius, qui etiam Sapientia Dei est; neque præpotentia et singularitate susceptionis ad habendam naturaliter et agendam personam Sapientiæ, sicut ipse mediator unum cum ipsa suscipiente Sapientia sine interpositione alicujus mediatoris effectus : sed filii fiunt participatione sapientiæ,

¹ Galat. iii, 23. — ² Matth. xix, 21. — ³ Luc. vii, 47. — ⁴ Galat. iii, 24. — ⁵ Ibid. 23 et 25. — ⁶ Ibid. 26, 27.

id præparante atque præstante mediatoris fide : quam fidei gratiam nunc indumentum vocat, ut Christum induti sint, qui in eum crediderunt, et ideo filii Dei fratresque ejus mediatoris effecti sunt.

XXVIII. In qua fide non est distantia Judæi, neque Græci, non servi neque liberi, non masculi et fœminæ : In quantum enim omnes fideles sunt, omnes unum sunt in Christo Jesu¹. Et si hoc facit fides, per quam in hac vita juste ambulatur, quanto perfectius atque cumulatus id species : ipsa factura est, cum videbimus facie ad faciem? Nam nunc quamvis primitias habentes spiritus, qui vita est, propter justitiam fidei²; tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista vel Gentium, vel conditionis, vel sexus, jam quidem ablata est ab unitate fidei, sed manet in conversatione mortali; ejusque ordinem in hujus vitæ itinere servandum esse, et Apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberrimas tradunt, quemadmodum secum vivant pro differentia gentis Judæi et Græci, et pro differentia conditionis domini et servi, et pro differentia sexus viri et uxoris, vel si qua talia cætera occurrunt. Et ipse prior Dominus, qui ait : « Reddite Cæsari » quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt³. » Alia sunt enim quæ servamus in unitate fidei sine ulla distantia, et alia in ordine vitæ hujus tanquam in via, ne nomen Dei et doctrina balphemetur. Et hoc non solum propter iram, ut effugiamus offensionem hominum; sed etiam propter conscientiam, ut non simulate, quasi ad oculos hominum ista faciamus, sed pura dilectionis conscientia propter Deum, qui omnes homines vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire⁴: « Omnes ergo, inquit, vos unum » estis in Christo Jesu⁵. » Et addidit, « Si autem, » ut

¹ Galat. iii, 28. — ² 1 Cor. xii, 12, et Rom. viii, 23. — ³ Matth. xii, 21. — ⁴ 1 Tim. ii, 4. — ⁵ Galat. iii, 28. — ⁶ Ibid. 29.

hic subdistingatur, et subaudiatur, « vos unum estis in » Christo Jesu, » ac deinde inferatur, « Ergo Abrahæ » semen estis¹. » ut iste sensus, Omnes ergo vos unum estis in Christo Jesu, si autem vos unum estis in Christo Jesu, vos ergo Abrahæ semen estis. Superius enim dixerat : « Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis; sed » tanquam in uno, Et semini tuo, quod est Christus². » Hic ergo ostendit unum semen Christum, non tantum ipsum mediatorem intelligendum esse, verum etiam Ecclesiam, cujus ille corporis caput est : ut omnes in Christo unum sint, et capiant secundum promissionem hæreditatem per fidem, in quam conclusus erat, id est, in cujus adventum tanquam sub prædago custodiebatur populus usque ad ætatis oportunitatem, qua in libertatem vocandi erant, qui in eodem populo secundum propositum vocati sunt, id est, qui in illa area frumentum inventi sunt.

XXIX. Ad hoc enim adjungit, « Dico autem, Quanto » tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum » sit dominus omnium; sed sub procuratoribus et actoribus est usque ad præfinitum tempus a patre : sic et » nos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi » eramus servientes³. » Quæri autem potest quomodo secundum hanc similitudinem sub elementis hujus mundi fuerint Judæi; cum illis per Legem, quam acceperunt, unus Deus qui fecit cælum et terram, colendus commendaretur. Sed potest esse alius exitus capituli hujus, ut cum superius Legem prædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Judæorum⁴ : nunc procuratores et actores dicat elementa mundi, sub quibus serviebant Gentes : ut filius ille parvulus, id est populus propter unam fidem ad unum semen Abrahæ pertinens, quoniam et de Judæis et

¹ Galat. III, 29. — ² Ibid. 16. — ³ Id. IV, 1-3. — ⁴ Id. III, 24.

et de gentibus congregatus est partim fuerit sub prædago Legis, tempore pueritiæ suæ, id est ex ea parte, qua de Judæis congregatus est; partim sub elementis hujus mundi, quibus tanquam procuratoribus et actoribus serviebat, ex ea parte qua Gentibus congregatus est ut quod immiscet Apostolus personam suam, non dicens, Cum essetis parvuli, sub elementis hujus mundi eratis; sed dicens, « Cum essemus parvuli, sub elementis hujus » mundi eramus servientes, » non pertineat ad significationem Judæorum, ex quibus Paulus originem ducit, sed magis ad Gentium, hoc duntaxat loco : quoniam et eorum personæ decenter se potest annectere, quibus ad evangelizandum missus est.

XXX. Deinde jam dicit, veniente plenitudine temporis Deum misisse Filium suum ad liberandum parvulum hæredem, servientem ex parte Legi tanquam prædago, ex parte elementis hujus mundi tanquam procuratoribus et actoribus : « Misit Deus, inquit, Filium suum factum ex » muliere¹. » Mulierem pro fœmina posuit, more locutionis Hebræorum. Non enim quia de Eva dictum est : « Formavit eam in mulierem, jam passa erat concubitus » viri, quod non scribitur passa nisi cum dimissi essent » de paradiso². » Factum autem dixit, propter susceptionem creaturæ : quia qui nascuntur ex fœminis, non tunc ex Deo nascuntur, sed tamen Deus illos facit, ut sic nasci possint, ut omnem creaturam. « Factum » autem « sub » Lege » dixit, quia et circumcisis est, et hostia pro illo legitima oblata est³. Nec miram si et illa Legis opera sustinuit, ex quibus liberaret qui eis serviliter tenebantur, qui etiam mortem sustinuit, ut ex ea liberaret eos qui mortalitate tenebantur : Ut adoptionem, inquit, filiorum » recipiamus⁴. » Adoptionem propterea dicit, ut distincte

¹ Galat. IV, 4. — ² Gen. II, 22. — ³ Luc. II, 21 et 24. — ⁴ Galat. IV, 5.

intelligamus unicum Dei Filium. Nos enim beneficio et dignatione misericordiae ejus filii Dei sumus : ille natura est Filius, qui hoc est quod Pater. Nec dixit accipiamus, sed « recipiamus : » ut significaret hoc nos amisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hoc ergo quod ait : « Ut » eos qui sub Lege erant redimeret, » et ad liberandum eum populum pertinet, qui parvulus sub pædagogo serviebat; et refertur ad id quod dixit : « factum sub Lege. » Illud autem quod ait : « ut adoptionem filiorum recipiamus, » refertur ad id quod dixit, « factum ex muliere. » Hic enim adoptionem recipimus, quod ille Unicus non dedignatus est participationem naturæ nostræ, factus ex muliere, ut non solum Unigenitus esset, ubi fratres non habet, sed etiam Primogenitus in multis fratribus fieret¹. Duo enim proposuit, « factam ex muliere, factum sub Lege : » sed mutato ordine respondit.

XXXI. Jam illum populum adjungens, qui parvulus sub procuratoribus et actoribus serviebat, id est, elementis hujus mundi putarent se non esse filios, quia non erant sub prædagogo, « Quoniam autem filii estis, inquit, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater². » Duo sunt verba quæ posuit, ut posteriore interpretaretur primum. Nam hoc est « Abba, » quod « Pater. » Eleganter autem intelligitur non frustra duarum linguarum verba posuisse idem significantia, propter universum populum, qui de Judæis et de Gentibus in unitatem fidei vocatus est : ut hebræum verbum ad Judæos, græcum ad Gentes, utriusque tamen verbi eadem significatio ad ejusdem fidei spiritusque unitatem pertineat. Nam et ad Romanos, ubi similis quæstio de pace in Christo Judæorum Gentiumque tractatur, hoc dicit. « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in

¹ Rom. viii, 29. — ² Galat. iv, 6.

» timore : sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater¹. » Recte autem de præsentia et de dono Spiritus sancti probare voluit Gentibus, quod pertineant ad permissionem hæreditatis. Non enim evangelizatum est Gentibus, nisi post ascensum Domini et adventum Spiritus sancti. Cœperant enim jam Judæi credere, cum in terris adhuc Filius Dei mortalem hominem gereret, sicut in Evangelio scriptum est : ubi quamquam et Chananææ mulieris fidem ipse laudaverit², et illius Centurionis, de quo ait, non se invenisse talem fidem in Israël³ : tamen proprie tunc Judæis esse evangelizatum, verbis ipsius Domini satis clarum est, cum ad ipsius Chananææ deprecationem dixit, non se esse missum nisi ad oves quæ perierunt domus Israël⁴ : et Discipulos cum mitteret, ait : « In viam Gentium ne abieritis, » et in civitates Samaritanorum ne introieritis ; sed iter primum ad oves quæ perierunt domus Israël⁵. Gentium autem aliud ovile appellavit, cum diceret : « Habeo alias » oves que non sunt de hoc ovili, quas tamen se adduciturum ait, ut esset unus grex, et unus pastor⁶ : » quando autem, nisi post clarificationem suam ? Post resurrectionem autem etiam ad Gentes Discipulos misit, cum eos interim Jerosolymæ manere jussisset, donec eis secundum promissionem suam Spiritum sanctum mitteret⁷. Cum ergo dixisset Apostolus : « Misit Deus Filium suum, factum ex » muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant » redimeret, ut adoptionem filiorum accipiamus⁸ : » restabat, ut etiam Gentes, quæ non erant sub Lege, ad eandem tamen adoptionem filiorum pertinere ostenderet ; quod de sancti Spiritus dono, qui omnibus datus est, docet. Unde se etiam Petrus de baptizato incircumciso Cen-

¹ Rom. viii, 15. — ² Matth. xv, 28. — ³ Id. viii, 10. — ⁴ Id. xv, 24. — ⁵ Id. x, 5. — ⁶ Joan. x, 16. — ⁷ Act. 1, 4. — ⁸ Galat. iv, 4.

turione Cornelio defendit apud Judæos qui crediderant, dicens, non se potuisse aquam negare illis, quos jam Spiritum sanctum accepisse claruerat¹. Nam et ipso gravissimo documento etiam superius usus est Paulus, cum diceret: « Hoc solum volo discere a vobis, ex operibus Legis » Spiritum accepistis, an ex auditu fidei²? » Et paulo post: « Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et virtutes operatur in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei³? » Sic et hic, « Quoniam, inquit, filii Dei estis, misit Deus » Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba » Pater. »

XXXII. Deinde manifestissime ostendit, de his etiam se dicere, qui ex Gentibus ad fidem venerant, ad quos etiam epistolam scribit: « Itaque jam, inquit, non est servus, sed filius⁴: » propter id quod dixerat: « Qandiu » hæres parvulus est, nihil differt a servo⁵. Si autem filius, » inquit, et hæres, per Deum⁶: » id est, per misericordiam Dei, non per promissiones Patrum, de quibus carnaliter sicut Judæi natus non est; sed tamen filius Abrahæ secundum imitationem fidei, cujus fidei gratiam per misericordiam Domini meruit. « Sed tunc quidem, inquit, » ignorantes Deum, his qui naturaliter non sunt dii servistis⁷. » Nunc certe quia non Judæis scribit, sed Gentibus; nec ait servivimus, sed « servistis: » satis probabile est etiam superius de Gentibus dictum, quod sub elementis hujus mundi erant servientes, tanquam sub procuratoribus et actoribus⁸. Nam ipsa elementa utique non sunt naturaliter dii, sive in cælo, sive in terra: quemadmodum multi dii, et domini multi⁹: sed nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Cum

¹ Act. x, 47. — ² Galat. iii, 2. — ³ Ibid. 5. — ⁴ Id. iv, 7. — ⁵ Ibid. 1. — ⁶ Ibid. 7. — ⁷ Ibid. 8. — ⁸ Ibid. 2. — ⁹ 1 Cor. viii, 5.

autem dicit: « His qui naturaliter non sunt dii, servistis, » satis demonstrat unum verum Deum natura esse Deum, quo nomine Trinitas fidelissimo et catholico gremio cordis accipitur. Eos autem qui natura non sunt dii, propterea superius procuratores actoresque appellat, quia nulla creatura est, sive quæ in veritate manet, dans gloriam Deo; sive quæ in veritate non stetit, quærens gloriam suam: nulla inquam creatura est, quæ non, velit nolit, divinæ providentiæ serviat: sed volens facit cum ea quod bonum est; de illa vero, quæ hoc non vult, fit quod justum est. Nam si etiam ipsi prævaricatores angeli, cum principe suo diabolo, non recte dicerentur procuratores vel actores divinæ providentiæ, non Dominus magistratum hujus mundi diabolum diceret; nec uteretur illo ad correptionem hominum ipsa potestas apostolica, eodem Paulo alibi dicente: « Quos tradidi satanæ, ut discant » non blasphemare¹: » et alio loco ad salutem, ait enim: « Ego quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi quasi præsens, eum qui sic operatus » est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis » vobis et meo spiritu, cum potentia Domini nostri Jesu » Christi, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, » ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu². » Sed et magistrato sub statuto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur; et procuratores actoresque hujus mundi nihil faciunt nisi quantum Dominus sinit. Non enim latet eum aliquid, sicut hominem; aut in aliquo est minus potens, ut procuratores atque actores, qui sunt in ejus potestate, aliquid ipso sive non permittente, sive nesciente, in subjectis sibi pro suo gradu rebus efficiant. Non eis tamen rependitur, quod de ipsis juste sit, sed quo animo ipsi faciunt: quia neque liberam voluntatem rationali

¹ 1 Tim. i, 20. — ² 1 Cor. v, 3, etc.

creaturæ suæ Deus negavit; et tamen potestatem, qua etiam injustos juste ordinat, sibi retinuit. Quem locum latius et uberius in libris aliis sæpe tractavimus. Sive ergo solem, et lunam, et sidera, et coelum, et terram, cæteraque hujusmodi Gentes colebant, sive dæmonia, recte sub procuratoribus et actoribus fuisse intelliguntur.

XXXIII. Verumtamen ea quæ sequuntur, jam quasi explicatam quæstionem rursus implicant. Cum enim per totam epistolam non ab aliis ostendat sollicitatam fuisse Galatarum fidem, nisi ab eis qui ex circumcisione erant, et ad carnales observationes Legis, tanquam in eis salus esset, adducere cupiebant: hoc tantum loco ad eos loqui videtur, qui ad Gentilium superstitiones redire tentarent. Ait enim: « Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo, quomodo revertimini iterum ad infirma et » egena elementa, quibus rursus ut antea servire vultis¹? » In eo enim quod dicit, « revertimini, » quando non circumcisis, sed Gentibus loquitur, sicut in tota epistola apparet; non utique ad circumcisionem dicit eos reverti, in qua nunquam erant, sed « ad infirma, inquit, » et egena elementa, quibus rursus ut antea servire vultis. » Quod de Gentibus intelligere cogimur; his enim supra dixerat: « Sed tunc quidem ignorantes Deum, his » qui natura non sunt dii²: » ad quam servitatem reverti eos velle significat, cum ait: « Quomodo revertimini ad » infirma et egena elementa, quibus rursus ut antea servire vultis?

XXXIV. Quod autem adjungit: « Dies observatis, et » menses, et annos, et tempora: timeo vos ne forte sine » causa laboraverim in vos³, » magis hanc sententiam confirmare videri potest. Vulgatissimus est enim error Gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in expectandis

¹ Galat. iv, 9. — ² Ibid. 8. — ³ Ibid. 10, 11.

eventis vitæ ac negotiorum suorum ab Astrologis et Chaldæis notatos dies et menses, et annos, et tempora observent. Fortasse tamen non opus est, ut hoc de Gentilium errore intelligamus, ne intentionem causæ, quam ab exordio susceptam ad finem usque perducit, subito in aliud temere detorquere velle videamur; sed de his potius, de quibus cavendis eum agere per totam epistolam apparet. Nam et Judæi serviliter observant dies, et menses, et annos, et tempora in carnali observatione sabbati et neomeniæ et mense novorum, et septimo quoque anno vocant Sabbatum sabbatorum. Quæ quoniam erant umbræ futurorum, jam adveniente Christo in superstitione remanserunt, cum tanquam salutaria observarentur a nescientibus quo referenda sint: ut tanquam hoc dixerit Apostolus Gentibus, Quid prodest vos evasisse servitutem qua tenebamini, cum serviretis elementis mundi, quando rursus ad talia reditis, seducti ab eis qui nondum agnoscentes libertatis suæ tempus, inter cætera opera Legis quæ carnaliter sapiunt, etiam temporibus serviunt, quibus et vos rursus ut antea servire vultis, et observare cum eis dies, et menses, et annos, et tempora, quibus serviebatis et antequam Christo crederetis? Manifestum est enim, volumina temporum per elementa hujus mundi, hoc est, coelum et terram et motus atque ordinem siderum administrari. Quæ « infirma » appellat, ex eo quod infirma et instabili specie variantur: « egena » vero, ex eo quod egent summa et stabili specie Creatoris, ut quomodo sunt, esse possint.

XXXV. Ergo eligat lector utram volet sententiam dummodo intelligat ad tantum periculum animæ pertinere superstitiones temporum observationes, ut huic loco subjecerit Apostolus: « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vos¹. » Quod cum tanta celebritate atque

¹ Galat. iv, 11.

auctoritate per orbem terrarum in Ecclesiis legatur, plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum a mathematicis accipiunt. Jamvero ne aliquid inchoetur, aut ædificiorum, aut hujusmodi quorumlibet operum, diebus quos ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant, nescientes, ut dicitur, ubi ambulat. Quod si locus iste de Judæorum superstitiosa observatione intelligendus est, quam spem habent, cum Christianos se dici velint, ex ephimeridis vitam naufragam gubernantes quando de divinis libris, quos Deus adhuc carnali populo dedit, si more Judæorum tempora observarent, diceret eis Apostolus: « Timeo vos ne forte sine » causa laboraverim in vos? » Et tamen¹ si deprehendatur quisquam vel catechumenus judaïco ritu sabbatum observans, tumultuatur Ecclesia. Nunc autem innumerales de numero fidelium cum magna confidentia in faciem nobis dicunt, Die post Kalendas non proficiscor. Et vix lente ista prohibemus arridentes, ne irascantur, et timentes ne quasi novum aliquid mirentur. Væ peccatis hominum, quæ sola inusitata exhorrescimus. Usitata vero pro quibus ablucendis Filii Dei sanguis effusus est, quamlibet magna sint, et omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur: atque utinam, o Domine, non omnia quæ non potuerimus prohibere, faciamus.

XXXVI. Sed jam videamus quæ sequuntur. Sane præterieramus quod dictum est: « Nunc autem cognoscentes » Deum, imo cogniti a Deo². » Videtur enim certe hoc loco etiam apostolica locutio congruere velle infirmitati hominum: ne tantummodo in Veteris Testamenti libris usque ad terrenas hominum cogitationes modus divini eloquii descendisse videatur. Nam quoniam correxit quod

¹ Forte et tantum. — ² Galat. iv, 9.

dixerat, « cognoscentes Deum, » nihil nos movere debet: manifestum est enim quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, nondum nos cognovisset Deum¹; sed ea fide purgari, ut opportuno tempore cognoscere valeamus. Sed quod in ipsa correctione ait, « imo cogniti a Deo, » si proprie accipitur, putabitur Deus quasi ex tempore aliquid cognoscere, quod ante non noverat. Translate ergo dictum est, ut oculos Dei accipiamus ipsam dilectionem ejus, quam commendavit mittendo pro impiis occidendum unicum Filium: sic enim de iis qui diliguntur dicere solemus quod ante oculos habeantur. Hoc est ergo « cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo, » quod et Joannes dixit: « Non quod nos dilexerimus Deum, sed quoniam » ipse dilexit nos². »

XXXVII. Dicit autem: « Estote sicut et ego³: » qui utique cum Judæus natus sim, jam ista carnalia spiritali dijudicatione contemno, « Quoniam et ego sicut vos: » id est, homo sum. Deinde opportune ac decenter facit eos recolorere charitatem suam, ne tanquam illum deputent. Dicit enim: « Fratres, precor vos, nihil me læsistis: » tanquam si diceret, Ne ergo putetis, quod ego lædere vos cupiam. « Scitis quia per infirmitatem carnis jam pridem » evangelizavi vobis⁴: » id est, cum persecutionem paterer. « Et tentationem vestram in carne mea non spre- » vistic, neque respuistis⁵. » Tentati sunt enim, cum persecutionem pateretur Apostolus, utrum timore desererent eum, an charitate amplecterentur. Et « neque spre- » vistic, inquit, » tanquam utilem istam tentationem: » neque respuistis, » ut non susciperetur communionem periculi mei. « Sed sicut Angelum Dei excepistis me, si- » cut Christum Jesum. » Deinde admirans, opus eorum

¹ 2 Cor. v, 7. — ² i Joan. iv, 10. — ³ Galat. iv, 12. — ⁴ Ibid. 13. — ⁵ Ibid. 14.

spiritali commendat, ut hoc intuentes, in carnalem timorem non decident. « Quæ ergo fuit, inquit, beatitudo » vestra? Testimonium enim vobis perhibeo, quoniam si » fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. » Ergo inimicus factus sum vobis, verum vobis prædican- » cans¹? » Respondetur utique, Non. Sed quid « verum » prædicans, » nisi ut non circumcidantur? Et ideo vide quid adjungit: « Æmulantur vos non bene²: » id est, invident vobis, qui vos carnales de spiritalibus volunt facere, hoc est, « æmulantur non bene. Sed excludere, » inquit, vos volunt, ut illos æmulemini, » hoc est, imitemini: quomodo, nisi ut servitutis jugo atineamini, sicut ipsi attinentur? « Bonum autem, ait, æmulari in » bono semper³. » Vult enim ut semper ipsum imitentur; propter hoc addidit: « Et non solum cum præsens » sum apud vos. » Cum enim præsentem oculos suos dare vellent, utique ipsum conabantur imitari, quem ita diligebant.

XXXVIII. Ad hoc dicit etiam: Filioli mei, » ut tanquam parentem utique imitentur, « Quos iterum, inquit, » parturio, donec Christus formetur in vobis⁴. » Magis hoc ex persona matris Ecclesiæ locutus est: nam et alibi dicit: « Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam » si nutrix foveat filios suos⁵. » Formatur autem Christus in credente per fidem in interiore homine, vocato in libertatem gratiæ, miti et humili corde, non se jactante de operum meritis, quæ nulla sunt; sed ab ipsa gratia meritum aliquod inchoante, quem possit dicere minimum suum, id est, se ipsum, ille qui ait: « Cum enim fecistis uni ex minimis meis, mihi fecistis⁶. » Formatur enim Christus in eo, qui formam accipit Christi: formam autem

¹ Galat. iv, 15, 16. — ² Ibid. 17. — ³ Ibid. 18. — ⁴ Ibid. 19. — ⁵ 1 Thess. ii, 7. — ⁶ Matth. xxv, 40.

accipit Christi, qui adhæret Christo dilectione spiritali. Ex hoc enim fit, ut hujus imitatione sit quod ille, quantum gradu suo sinitur. Qui enim dicit se in Christo manere, ait Joannes, debet quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare¹. Sed cum homines a matribus concipiantur ut formentur, jam formati autem parturiantur ut nascantur, potest movere quod dictum est: « Quos iterum parturio, » donec Christus formetur in vobis². » Nisi parturitionem hanc procurarum angoribus positam intelligamus, quibus eos parturivit ut nascerentur in Christo; et iterum parturit propter pericula seductionis, quibus eos conturbari videt. Sollicitudo autem talium de illis curarum, qua se quodam modo parturire dicit, tandiu esse poterit, donec perveniant in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non moveantur omni vento doctrinæ³. Non ergo propter initium fidei, quo jam nati erant, sed propter robur et perfectionem dictum est: « Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. » Hanc parturitionem aliis verbis etiam alibi commendat, ubi dicit: « Incursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis » scandalizatur, et ego non uror⁴? »

XXXIX. Quod vero subjecit: « Vellem autem nunc » adesse apud vos, et mutare vocem meam; quia confundor in vobis⁵: » quid aliud intelligatur, nisi quia filiolos suos esse dixerat, parcens eis fortasse per litteras, ne severiore objurgatione commoti facile in ejus odium traducerentur a deceptoribus illis, quibus absens non posset resistere. « Vellem ergo, inquit, nunc adesse apud » vos, et mutare vocem meam, » id est, negare vos filios;

¹ 1 Joan. ii, 6. — ² Ibid. 25. — ³ Ephes. iv, 13. — ⁴ 2 Cor. xi, 28. — ⁵ Galat. iv, 20.

¹ Galat. iv, 27, et Isai. lxxv, 1. — ² 1 Cor. vii, 4.

« quia confundor in vobis. » Malos enim filios, ne de his erubescant, etiam parentes abdicare solent.

XL. Deinde subjungit: « Dicite mihi sub Lege volentes » esse, Legem non audistis¹? » Et de duobus quidem filiis Abrahæ quod dicit, facile intelligitur: nam ipse interpretatur hanc allegoriam. Hos enim duos filios habebat Abraham, cum duo Testamenta significata sunt². Post mortem autem Saræ, quos de alia uxore genuit, non pertinent ad hanc significationem. Et ideo multi legentes Apostolum, librum autem Geneseos ignorantes, putant solos habuisse duos filios Abraham. Hoc ergo solos commemorat Apostolus, quia solos adhuc habebat, cum hæc significarentur, quæ consequenter exponit: quod ille de ancilla quæ Agar vocabatur, Vetus Testamentum significat, id est populum Veteris Testamenti, propter jugum servile carnalium observationum, et promissa terrena, quibus irretiti, et quæ tantummodo sperantes de Deo, non admittuntur ad hæreditatem spiritalem coelestis patrimonii. Non autem sufficit, quod de libera uxore natus est Isaac, ad significandum populum hæredem novi Testamenti: sed plus hic valet, quod secundum promissionem natus est. Ille autem et de ancilla secundum carnem, et de libera nasci potuit secundum carnem, sicut de Cethura, quam postea duxit Abraham, non secundum promissionem, sed secundum carnem suscepit filios³. Isaac enim mirabiliter natus est per repromissionem, cum ambo parentes senuissent. Quod si data per Apostolum fiducia, qua duos illos allegorice accipiendos apertissime ostendit, voluerit aliquis etiam Cethuræ filios in aliqua rerum figura futurarum inspicere: (non enim frustra de talibus personis administratione Spiritus sancti hæc gesta conscripta

¹ Galat. iv, 21. — ² Gen. xxi, 1. — ³ Id. xxv, 1.

sunt:) inveniet fortasse hæereses et schismata significari. Qui filii de libera quidem, sicut isti de Ecclesia; sed tamen secundum carnem nati sunt, non spiritualiter per repromissionem. Quod si ita est, nec ipsi ad hæreditatem inveniuntur pertinere, id est, ad coelestem Jerusalem, quam sterilem vocat Scriptura, quia diu filios in terra non genuit. Quæ deserta etiam dicta est, coelestem justitiam deserentibus hominibus terrena sectantibus, tanquam virum habente illa terrena Jerusalem, quia Legem acceperat. Et ideo coelestem Jerusalem Sara significat, quæ diu deserta est a concubitu viri propter cognitam sterilitatem. Non enim tales homines, qualis erat Abraham, ad explendam libidinem utebantur fœminis, sed ad successionem prolis. Accesserat autem sterilitati etiam senectus, ut ex omni desperatione divina promissio magnum meritum credentibus daret. Certus ergo de promissione Dei officio gignendi accessit ad ætatem jam gravem quam in annis vigentioribus corporali copulatione deseruerat. Non enim ob aliud Apostolus, adjuncta earum mulierum figura, interpretatur quod per Prophetam dictum est: « Quoniam » multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum¹: » cum et marito prior Sara sit mortua, neque inter eos ullum extitisset divortium. Unde ergo illa deserta, aut illa habens virum, nisi quod Abraham propagandæ prolis operam ad Agar ancillæ fœcunditatem ab uxoris Saræ sterilitate transtulerat? ipsa tamen permittente et ultro offerente, ut maritus ejus de ancilla susciperet filios. Antiqua enim justitiæ regula est, quam commendat ad Corinthios idem Apostolus: « Mulier sui corporis potestatem » non habet, sed vir²: » similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et hujusmodi enim debita, sicut cætera, in eorum quibus debentur po-

¹ Galat. iv, 27, et Isai. lrv, 1. — ² 1 Cor. vii, 4.